

A close-up photograph of an archaeologist wearing a tan shirt and a wide-brimmed hat, working on an excavation site. The person is using a small tool to carefully remove soil from a trench. The ground is sandy and uneven, with some rocks and debris visible. The background is slightly blurred, showing more of the excavation area and some equipment.

SOPOLLI MADANIYATI TAQINCHOQLARINING TURLARI VA VAZIFASI XUSUSIDA DASTLABKI MA'LUMOTLAR

Kattayeva Gulmira Chorievna,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori,
(PhD)

Annotatsiya.

Sopolli madaniyati bronza davri (mil. avv. 2250-1450) da shakllangan Oks sivilizatsiyasi-ning mahalliy shimoliy Baqtriya madaniyati bo‘lib, bugungi kungacha Janubiy O‘zbekiston hududida ushbu madaniyatga oid 70 dan ortiq yodgorliklar aniqlangan. Ushbu madaniyat sohiblari dehqonchilik, chorvachilik bilan bir qatorda hunarmandchilikni ham teng rivojlan-tirgan jamoa hisoblanadi, ayniqsa hunarmandchilikning bir tarmog‘i hisoblangan zargarlik sohasida juda katta yutuqlarga erishishgan. Sopolli madaniyati yodgorliklaridan zargarlik san‘ati buyumlarining to‘g‘nog‘ich, diadem, sirg‘a, munchoq, marjon, shokila, tumor, bi-laguzuk va uzuk kabi turlari aniqlangan. Ushbu maqolada Sopolli madaniyati yodgorliklari-dan topilgan taqinchoqlarning turlari va ularning vazifasi to‘g‘risidagi tarixiy va arxeologik ma’lumotlar ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar:

Sopolli madaniyati, Sopolлитеpa, Jarqo‘ton, Mo‘lalitepa, Bo‘ston VI, Bo‘ston VII, Tillabuloq, taqinchoqlar, to‘g‘nog‘ich, sirg‘a, marjon, shokila, munchoq, tumor, uzuk, bilaguzuk, taqinchoqlarning vazifasi.

Annotation.

The Sapalli culture, the local northern Bactrian variant of the Oxus Civilization that was flourished during the Bronze Age (2250–1450 BC). In todays, about 70 monuments of Sapalli culture have been identified in the territory of southern Uzbekistan. The owners of this culture are considered a team that has developed agriculture and animal husbandry, as well as handicrafts, and has achieved great success, especially in the field of jewelry, which is a branch of handicrafts.

Artifacts from Sapalli culture sites include various types of jewelry such as pins, hairpins, diadems, earrings, beads, necklaces, pendants, amulets, bracelets and rings, reflecting significant achievements in this art form. It is scientifically analyzed information about function and types of jewellery that were found from the monuments of Sapalli culture in this article.

Key words:

Sapalli culture, Sapallitepa, Djarkutan, Mulali, Bustan VI, VII, Tilla Bulak, jewellery, pins, earrings, pendants, beads, amulets, rings, bracelets, function of jewellery.

Kirish (Introduction).

Sopolli madaniyati - Janubiy Turkmaniston, Sharqiy Eron, Shimoliy Afg'oniston, Janubiy O'zbekiston hududlarini o'z ichiga olgan Oks sivilizatsiyasi¹[10:50-51; 24:7] ning Janubiy O'zbekiston hududidagi mahalliy Shimoliy Baqtriya varianti hisoblanib, sug'orma dehqonchilik, maishiy va uzoq yaylov chorvachiligi, shuningdek, mehnat qurollari va hunarmandchilik buyumlari ishlab chiqarish, rivojlangan savdo va monumantal me'morchilikni o'z ichiga olgan murakkab iqtisodiyotga ega qadimiy ilk shahar tipidagi madaniyatlardan biri hisoblanadi. Ushbu madaniyat o'rta va so'nggi bronza davrlarida, taxminan yarim ming yillik ichida (mil. avv. 2250–1700 yillar) rivojlangan va tanazzulga qadar (mil. avv. 1700–1450 yillar) davom etgan [10]. 2024 yil ma'lumotlariga ko'ra Surxon vohasida ushbu madaniyatga oid yodgorliklarning umumiy soni 70 taga yetgan [18:169]. Shundan 17 tasida arxeologik qazishma ishlari amalga oshirilgan (1-rasm).

Sopolli madaniyati 1960 – yilning oxiridan boshlab o'rganib kelinmoqda. O'zR FA Arxeologiya institutining A.A. Asqarov rahbarligidagi arxeologik ekspeditsiyasi tomonidan dastavval Sopollitepa va Jarqo'ton yodgorliklari ochib o'rganilgan [4, 5, 7, 8].

A.Asqarov «Sapallitepe», «Djarkutan» va «Drevnezemledelcheskaya kultura epoxi bronzы yuga Uzbekistana» nomli monografiyalarida Sopollitepa va Jarqo'ton yodgorliklarining uy-joy majmualari ostidan ochib o'rganilgan qabrlardan va xona devorlarining madaniy qatlamlaridan topilgan quyidagi turdagi

taqinchoqlar haqida ma'lumot berib o'tgan: 22 ta marjon-munchoqlar shodasi; 30 ga yaqin munchoqlar donasi; bilaguzuklar (65 ta namuna); to'g'nog'ichlar (79 ta namuna); tumorlar (50 ta namuna); sirg'alar (52 ta namuna); uzuklar (4 ta namuna); diadamlar (3 ta namuna) [4, 5, 7].

Keyingi yillarda amalga oshirilgan arxeologik tadqiqotlar natijasida bugungi kungacha Sopolli madaniyatining quyidagi asosiy yodgorliklari ochib o'rganildi: Molali [7, 15], Bo'ston I, II, III, IV, V, VI, VII [5, C. 57; 4, C. 6; 27, 28] va Tillabuloq [19, 23].

2012 yilda Germaniya arxeologiya instituti (DAI, Berlin shahri) va O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining San'atshunoslik institutining qo'shma ekspeditsiyasi tomonidan Mo'lali qishloq makonida arxeologik qazishma ishlari natijasida 50 ga yaqin munchoq donalari va 1 ta to'g'nog'ich topib o'rganilgan [15].

1990-2008 yillar mobaynida arxeolog, SamDU tarix fakultetining professori N.A. Avanesova tomonidan Bo'ston VI qabristonida olib borilgan arxeologik qazishmalar Bo'ston bosqichi davri taqinchoqlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. U o'zining Bo'ston VI qabristoniga bag'ishlangan ilmiy monografiyasida, ushbu qabristondan topilgan jami 219 ta taqinchoq (9 ta bilaguzuk, 136 ta marjon-munchoq donasi, 46 ta shokilamarjon, 2 ta diadem, 14 ta sirg'a, 12 ta to'g'nog'ich) lar to'g'risida ma'lumot bergan [20].

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Mustaqillik yillarida ham Sopolli madaniyati

¹ Окс цивилизацияси-Жанубий Афғонистонда шакланган Даштли, Жанубий Туркманистон ҳудудида ҳукм сурган Намозгоҳ, Жанубий Ўзбекистон ва Жанубий-Ғарбий Тожикистон ҳудуди шакланган Сополли маданияти ўз ичига бирлаштиради ва археология фанида ушбу маданиятлар «Окс цивилизацияси», «Турон цивилизацияси» ёки «Бактрия-Марғиёна археологик комплекси»(БМАК), сўнгги йиллардаги тадқиқотларда «Окс-Аму цивилизацияси» ва Буюк Хуросон цивилизацияси("Greater Khorasan Civilization" or GKC) каби умумий номлар билан аталмоқда. Бундан ташқари адабиётларда "Ўрта Осиё цивилизацияси", "Жанубий Ўзбекистон", "Бактрия", "Марғиёна", "Амударё" цивилизацияси каби иборалар ҳам қўлланилмоқда.

taqinchoqlarini o'rganish bo'yicha bir nechta tadqiqot ishlari amalga oshirilgan bo'lib, A.A. Asqarov [4,5,6,7,8], V.V. Luneva [11:14-27], V.D. Ruzanov [14], K. Kaniut [22], N.A. Avanesova [1,2,20], E. Lyuno [23:222-238], A.Sh. Shaydullaev [19:67-70] va M.B. Meytarchiyan [13] kabi tadqiqotlar shular jumlasiga kiradi. Xususan V.V. Luneva [11], A.Sh. Shaydullaev [19] lar shular jumlasidandir. Xususan, A.Sh. Shaydullaev o'zining falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasida Sopollitepa va Jarqo'tondan topilgan 13 ta soch to'g'nog'ich-muhr hamda Sopollitepa va Tillabuloqdan topilgan 44 ta tumorlarni o'rgangan, shuningdek ularda ifodalangan tasvirlarning ramziy ma'nolari, tipologiyasi, klassifikatsiyasi haqida ma'lumot berib o'tgan.

Sopolli madaniyatining bronza davri yodgorliklari XX asrning 60-yillaridan beri o'rganilayotgan bo'lsada, yangi topilayotgan arxeologik manbalar zargarlik san'ati buyumlarini chuqurroq o'rganish masalalarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Shuningdek, keltirilgan tadqiqotlarda taqinchoqlarning vazifasi, tipologiyasi va ilmiy ahamiyati to'liq yoritilmagan. Sopolli madaniyatining bronza davri yodgorliklaridan topilgan taqinchoqlarni o'rganish, ularning vazifasini aniqlash, tipologiyasini yaratish va arxeologik, tarixiy manbalar asosida qiyosiy o'rganish bronza davri aholisining o'ziga xos etnografik, moddiy-ma'naviy va diniy xarakterini ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Mazkur maqolada tadqiqot metodologiyasi sifatida zamonaviy fan rivojlanishining qonuniy tendensiyasi bo'lmish fanlararo yondashuv usulidan foydalanilgan. Maqolada shu bilan bir qatorda analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish usullardan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Taqinchoqlar – shaxsiy zeb-u ziynat uchun taqiladigan zargarlik buyumlari bo'lib, ularga tillaqosh, diadem, sirg'a, to'g'nog'ich, marjon, munchoq, shokila, bilaguzuk va uzuklar kiradi. Taqinchoqlar, odatda kiyimga yoki inson tanasining ma'lum bir qismiga taqib qo'yilishi mumkin. Ko'p asrlar davomida taqinchoqlar, asosan, turli xil qimmatbaho toshlar (lyapis-lazurit, feruza, aqiq, serdolik, xlorit) va oltin, kumush, mis kabi metallardan yasali b kelingan. O'simlik qismlari, tuyuqush tuxumlari va chig'anoqlar ham taqinchoqlarni yasashda foydalanilgan. Eng qadimgi arxeologik artifaktlardan biri bo'lgan Nassarius chig'anoqlari (*Nassarius shells*) dan yasalgan 100000 yillik tarixga ega bo'lgan munchoqlar eng qadimgi taqinchoqlardan biri hisoblanadi.

Sopolli madaniyati yodgorliklaridan jami 770 ta taqinchoq o'rganilgan bo'lib [4: 94-98; 5: 19-21, 24-25, 30-31; 7: 77-78; 23: 106-144; 1: 107-134; 20; 21: 27-54], shulardan 47 tasi marjon, 268 tasi munchoq, 58 tasi shokila, 1 tasi seepochka, 96 tasi bilaguzuk, 143 tasi to'g'nog'ich, 47 tasi tumor, 3 tasi uzuk, 6 tasi diadem, 101 tasi sirg'alardir.

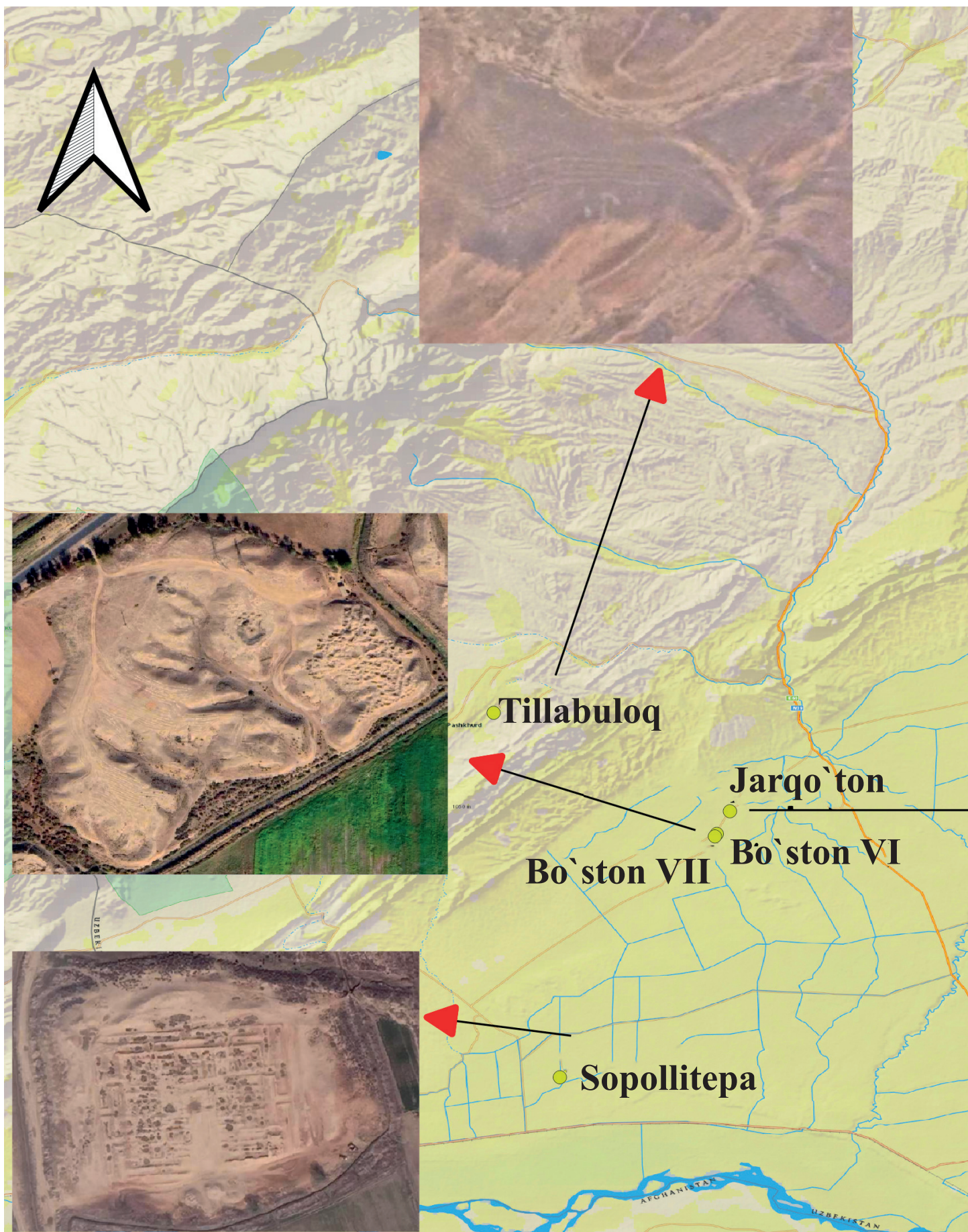
III.1. 1-jadval. Sopolli madaniyati yodgorliklaridan topilgan taqinchoqlarining turlari haqida umumiy ma'lumot.

№	Taqinchoq Nomi	Miqdori	Foizi
1	Marjon	47	6.1%
2	Munchoq	268	34.81%
3	Shokila	58	7.53%
4	Bilaguzuk	96	12.47%
5	To'g'nog'ich	143	18.57%
6	Tumor	47	6.1%
7	Sirg'a	101	13.12%
8	Uzuk	3	0.39%
9	Diadem	6	0.78%
10	Sepochka	1	0.13%
	Umumiy miqdor	770	100 %

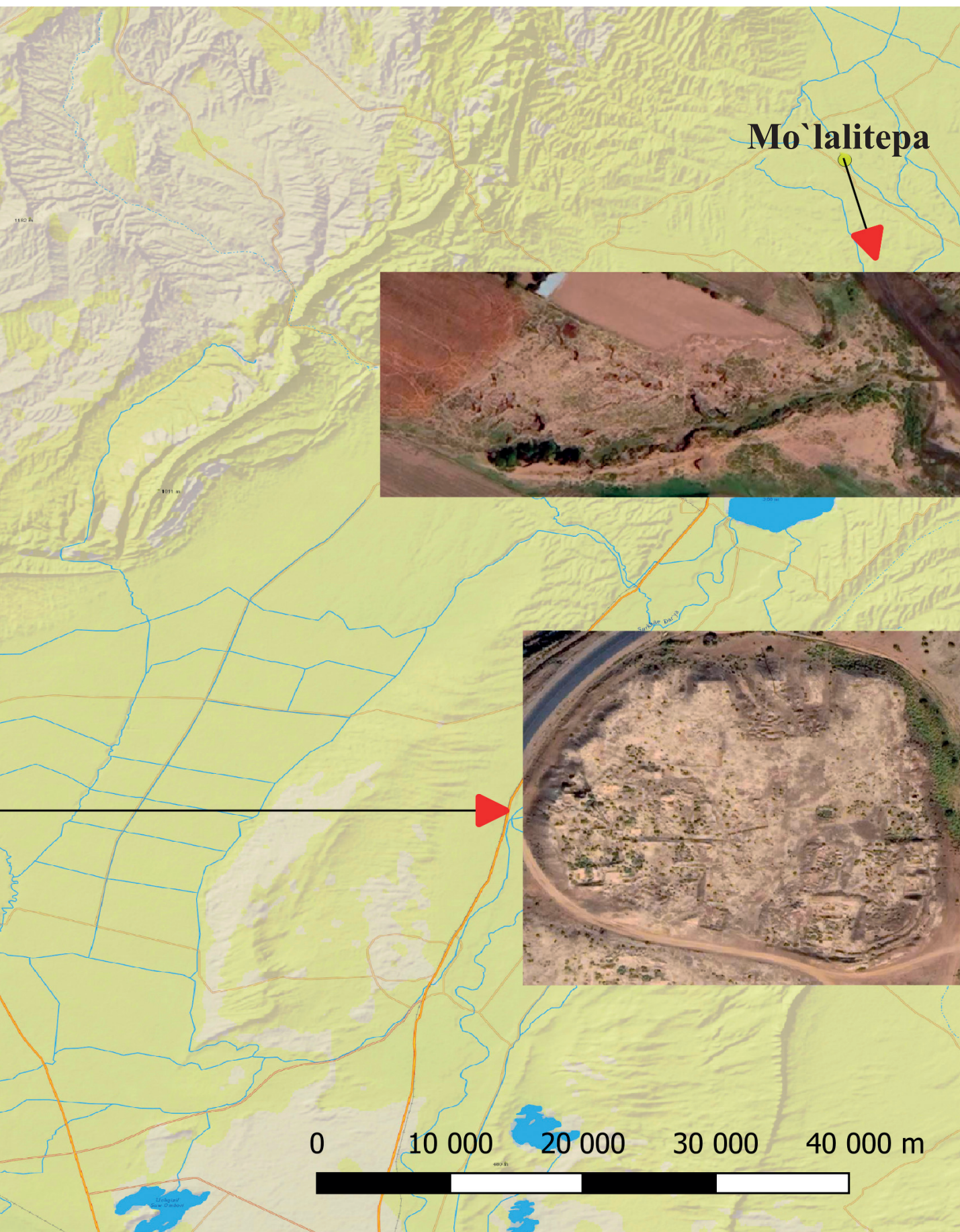
Sopolli madaniyati yodgorliklaridan quyidagi turdagi taqinchoqlar topilgan: to'g'nog'ich, diadem, sirg'a, marjon, munchoq, shokila, tumor, uzuk va bilaguzuk. Ushbu taqinchoqlar inson tanasining qaysi qismiga taqilishiga ko'ra quyidagi sinflarga bo'linadi: bosh uchun mo'ljallangan taqinchoqlar; bo'yin va ko'krakka taqiladigan taqinchoqlar; qo'l uchun mo'ljallangan taqinchoqlar[2:200].

Qadim zamonlardan insonlar, doimo chiroyli kiyim kiyishga, jozibali bo'lishga intilgan va shu orqali ularning estetik madaniyati ham yuksalib borganligini turli xil arxeologik va etnografik manbalar tasdiqlaydi. Ayniqsa, ular bosh kiyimga alohida e'tibor berishgan. Bosh kiyimlar odatda muqaddas osmon jismlari bilan bog'langan va shunga mos ravishda quyosh ramzlari bilan bezatilgan [12]. Ko'pgina odamlar uchun bosh tananing muqaddas qismi sifatida qabul qilingan, u yerda ruh yashaydi deb ishonishgan. Barcha marosimlarda (tug'ilish, o'lim, to'y va boshqalar) bosh kiyim eng muhimi hisoblangan. Ular huddi sochlar singari, insonning yoshini, jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy mavqeini aks ettirgan [11: 8-10]. Sopolli madaniyati yodgorliklaridan topilgan bosh uchun mo'ljallangan taqinchoqlar o'z navbatida ikkita tipga bo'linadi: soch uchun mo'ljallangan taqinchoqlar: to'g'nog'ich, diadem; bosh uchun mo'ljallangan taqinchoqlar: sirg'alar va chakka uchun halqalar.

To'g'nog'ichlar – Shimoliy Baqtriyaning Sopolli madaniyati aholisi tomonidan eng ko'p foydalanilgan va madaniyatning deyarli bosqichlarida muomalada bo'lgan taqinchoq turlaridan biri bo'lib, ushbu madaniyat yodgorliklaridan umumiy 143 ta[18:169-180] to'g'nog'ich tadqiq etilgan bo'lib, ushbu to'g'nog'ichlar bosh qismining yasali shakliga ko'ra to'qqizta katta tiplarga bo'linadi: birinchi tip – tayoqcha

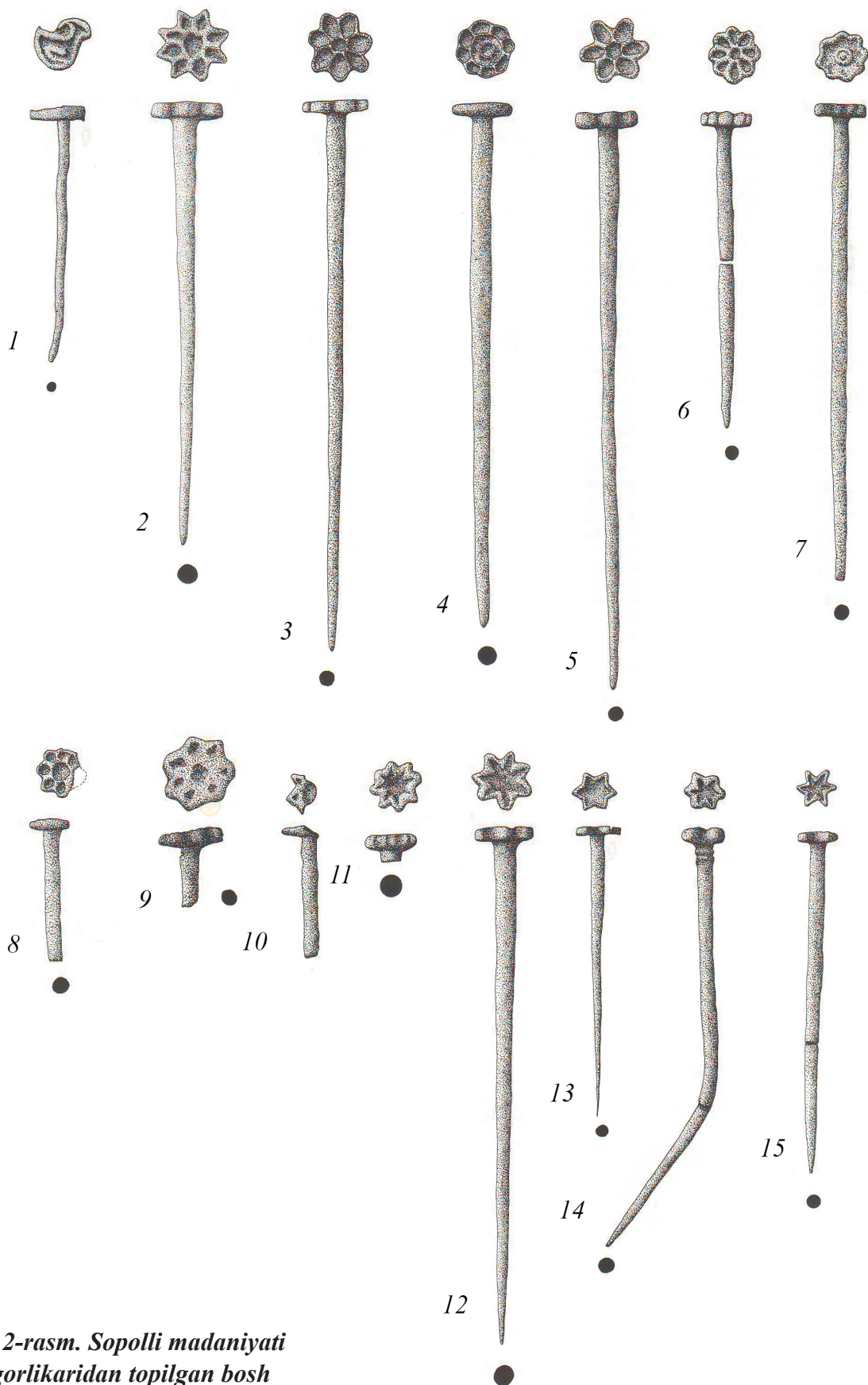

1-rasm: Sopolli madaniyatining zargarlik buyumlari topilgan asosiy yodgorliklari.

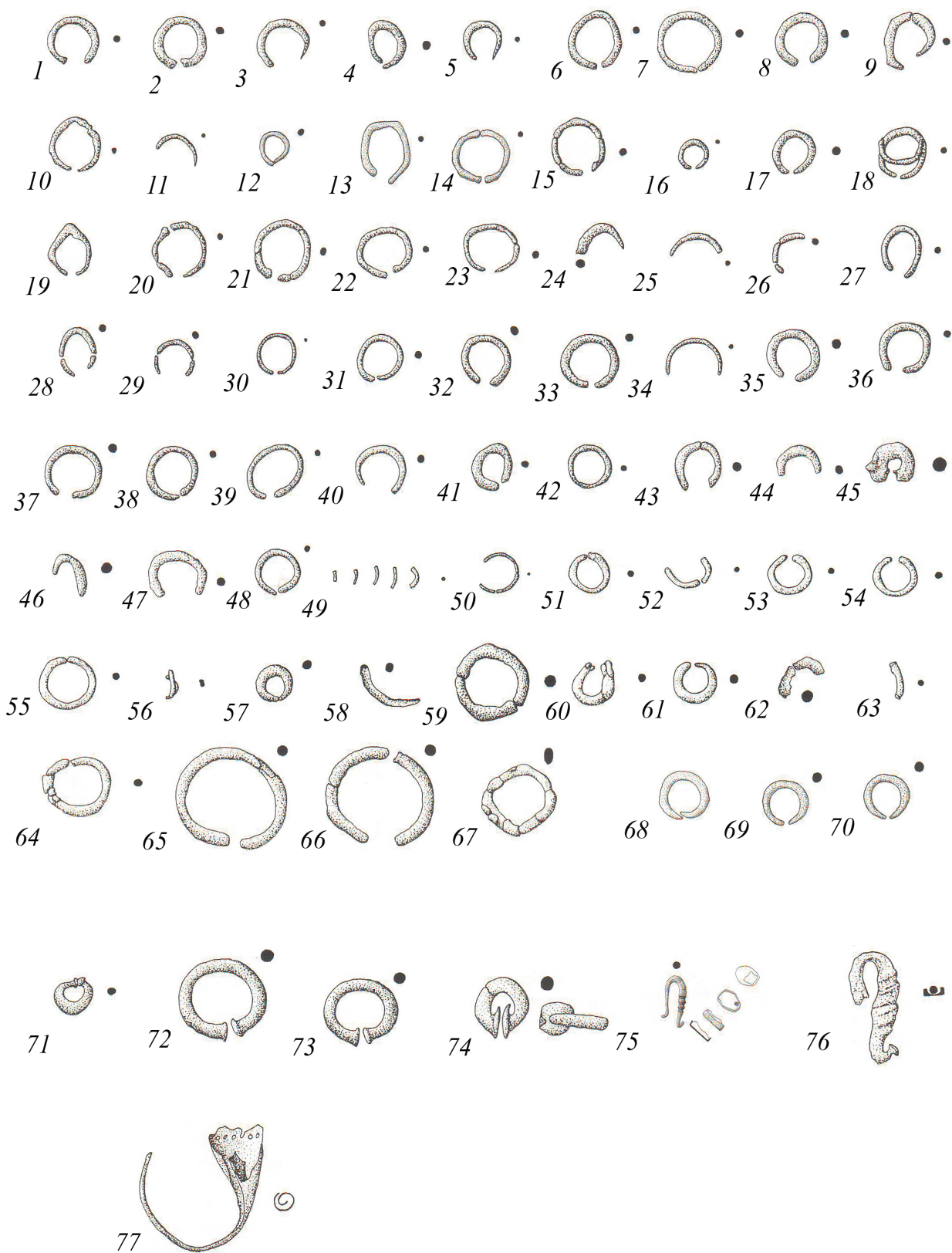

5-rasm. Sopoli madaniyati
yodgorlikaridan topilgan oddiy
tarkibli marjonlar.

2-rasm. Sopolli madaniyati
yodgorlikaridan topilgan bosh
qismi to'p barggul va yulduzcha
boshli to'g'nog'ichlar.

4-rasm. Sopolli madaniyati yodgorlikaridan topilgan sirg'alar.

va alohida pommel² qismlardan tashkil topgan soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, ikkinchi tip – bosh qismi mifologik yoki majoziy ma‘nodagi shakllar bilan bezatilgan soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, uchinchi tip – bosh qismi konus shakldagi soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, to‘rtinchi tip – bosh qismi bikonus shakldagi soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, beshinchi tip – bosh qismi dumaloq, vertikal kesmalar bilan chegaralangan soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, oltinchi tip – bosh qismi xoch shakldagi soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, yettinchi tip – murakkab kompozitsion tarkibli soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, sakkizinchi tip – bosh qismi rulon shakldagi soch – nina to‘g‘nog‘ichlar, to‘qqizinchi tip – ma‘lum bir shaklga ega bo‘lmagan soch – nina to‘g‘nog‘ichlar. Ushbu to‘g‘nog‘ichlar vazifasiga ko‘ra ikkita tipga bo‘linadi: soch to‘g‘nog‘ichlar va nina to‘g‘nog‘ichlar. Soch to‘g‘nog‘ichlar sochni turli xil usulda turmaklash, bezash va muhr vazifasini bajargan bo‘lsa, nina to‘g‘nog‘ichlar soch bezagi, qalpoq yoki bosh kiyimni joyida ushlab turish [25: 178], kiyimning tarkibiy qismlarini joyida ushlab turish, kosmetik tayyoqcha vazifalarini bajargan.

A.A. Asqarov Sopolli madaniyati yodgorliklaridan topilgan mix shaklidagi to‘pbarggulguboshli soch to‘g‘-

nog‘ichlarni muhr deb ataydi. Ularda olti, yetti va sakkiz yaproqli to‘pbarggullar ifodalangan[7: 79]. Ushbu shakldagi to‘g‘nog‘ichlarning ayollar qabridan topilishi, Sopolli madaniyati ijtimoiy hayotida ayollarning roli muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi(2-rasm). Sopolli madaniyati yodgorliklaridan topilgan bosh qismi zoomorfik haykaltaroshlik namunalari shaklidagi soch to‘g‘ichlarning bosh qismi tog‘ echkisi, qo‘y va ohu shaklida yasalgan(3-rasm). Demak, tog‘ echkisi, qo‘y va ohu Sopolli madaniyati aholisining totem hayvoni hisoblangan va ularning tasviri nafaqat to‘g‘nog‘ichlarda, balki muhr, tumorlarda ham aks etgan.

Sopolli madaniyati yodgorliklaridan aniqlangan bosh uchun mo‘ljallangan taqincholardan biri – bu diademalar hisoblanadi. Diadem (diadem – qadimgi yunoncha “διάδημα” – “bosh tasmasi”, “aylana”, “halqa”). Diadem asosan ayollarning yarim ochiq toj shaklidagi taqinchog‘i bo‘lib, bu egasining zodagonlar oilasiga tegishli ekanligini ko‘rsatadi. Sopolli madaniyati yodgorliklaridan jami 6 ta diadem topilgan. Shulardan 3 tasi Sopollitepadan, 1 tasi Jarqo‘ton yodgorligidan, 2 tasi Bo‘ston VI yodgorligidantopilgan[18:173-175]. Ular yasali shakliga ko‘ra uchta tipga bo‘linadi: barg,

2 Изоҳ. Поммел - тўғноғичнинг бош қисми.

6-rasm. Sopolli madaniyati yodgorliklaridan topilgan murakkab tarkibli marjonlar

yarim oy va uchburchak ro‘mol. Yasalgan xomashyosiga ko‘ra quyidagi turlarga bo‘linadi: bronza, mis va loy.

Sirg‘alar va chakka uchun halqalar – bosh uchun mo‘ljallangan taqinchoq turlaridan hisoblanadi va asosan, quloqqa taqiladi. Sopolli madaniyati yodgorliklaridan sirg‘alarning jami 101 ta namunasi topilgan bo‘lib, ularni yasalgan xomashyosiga ko‘ra to‘rtta tipga bo‘lish mumkin: oltin, kumush, mis, bronza, marmar[18](4-rasm). Qadimgi madaniyatlar to‘g‘risidagi ko‘pgina arxeologik va tarixiy manbalarda sirg‘alar an‘anaviy ravishda ma‘lum bir madaniyat yoki xalqning o‘ziga xosligining ramzi sifatida, egasining yoshi, oilaviy ahvoli yoki mavqeini belgilovchi yoki ularni himoya qiluvchi ilohiy kuchga ega ekanligiga ishonish uchun taqishgan. Boshqa maqsadlarga xizmat qilgan taqdirda ham, sirg‘alarning asosiy vazifasi bezak vazifa bo‘lib kelgan. Qadimgi Misr, Ossuriya va boshqa qadimgi podsholiklarda, shuningdek Qadimgi Amerika sivilizatsiyasining yaratuvchilari bo‘lgan mayya va inkalar orasida sirg‘alar nafaqat bezak, balki egasining yuksak mavqeyini, uning hukmron tabaqa yoki zodogonlarga mansubligini ko‘rsatuvchi ko‘rsatkich bo‘lgan. Qadimgi Hindistonda sirg‘alar sehrli xususiyatga ega deb ishonishgan. Xususan, erkaklar va ayollar bu taqinchoqni jodugarlikdan himoya deb bilgan holda taqishgan.

Sopolli madaniyati yodgorliklaridan topilgan *marjon, munchoq, shokila-tumorlar* bo‘yin va ko‘krakka taqiladigan taqinchoqlar sinfiga kiradi(5-6-rasm). Sopolli madaniyati yodgorliklaridan 47 ta namuna marjon, 268 ta namuna munchoq, 58 ta namuna shokila va 47 ta namuna tumorlar tadqiq etilgan[18:174]. Qadimgi davrda marjon, munchoq va shokilalarning vazifasi shakli va yasalgan xomashyoga qarab belgilangan. Ushbu madaniyat yodgorliklaridan topilgan marjondagi munchoqlar va alohida topilgan munchoqlar, asosan, silindr, romb, kvadrat, oval, doira shaklida yasalgan. Qadimgi halqlar orasida ushbu shakllar ham ma‘lum bir ramziy ma‘noni anglatgan. Silindr, Sharq mamlakatlarida keng tarqalgan shakllardan biri bo‘lib, unumdorlik g‘oyasi bilan bog‘liq bo‘lgan. Kvadrat, ko‘plab muqaddas va qadimiy joylarning sxematik rejasi uchun asos bo‘lgan muhim geometrik ramzlardan biridir. Dehqonlarning eng qadimgi binolari kvadrat yoki to‘rtburchak shaklda bo‘lgan. Kvadrat eng qadimgi davrlardan boshlab, barqarorlik, to‘kin-sochinlik va mustahkamlik ramzi bo‘lgan. Qadimgi Hindistonda esa, kvadrat yerning asosiy belgisi hisoblangan [9: 234]. Kvadrat shakl Sopolli madaniyatining nafaqat munchoqlarida balki, tumor, to‘g‘nog‘ich, muhr va me‘morchiligida ko‘zga tashlanadi.

Romb - quyosh ramzlaridan biri bo‘lib, unumdorlik belgisi sifatida qaralgan [3: 18]. Oval, abadiylik va hayot davomiyligining ramzi hisoblangan. Doira, qadimgi davrlarda har yilgi, mavsumiy sikllar³ning ramzi hisoblangan, dastlab ular tovushlar orqali ko‘rsatilgan

bo‘lib, talaffuz paytida og‘iz halqa shaklida ochilgan. Doiraning geometrik ramziy ma‘nosi uch xil ma‘noni anglatgan: hayot aylanishi, vaqt aylanishi va ilohiy tamoil. Doiraning markazida nuqta yotadi, doira nuqtaning rivojlangan shaklidir. Shunday qilib, nuqta hayotning boshlanishi sifatida talqin qilingan, doira esa, yil fasllarini, hayot va o‘limni, kun va tunni doimiy sikl aylanishining ramzi hisoblangan [9: 246]. Shuningdek, doira quyosh ramzi hisoblangan. Sopolli madaniyati yodgorliklaridan oval va doira shaklli munchoq va shokilalarning topilishi ushbu madaniyat aholisi tomonidan quyosh muqaddas hisoblanganligidan dalolat beradi va ushbu shakllar nafaqat taqinchoqlarida, balki kulolchilik buyumlari va me‘moriy inshootlarida ham o‘z aksini topgan.

Sopolli madaniyati yodgorliklaridan qo‘l uchun mo‘ljallangan taqinchoqlar sirasiga kiruvchi bilaguzuklarning 96 ta, uzuklarning 3 ta namunasi o‘rganilgan[18:174]. uchlari hayvon (ilon, buqa, baqa va boshqalar) boshi ko‘rinishida bo‘lib ilohiy ma‘no kasb etgan, davrlar o‘tishi bilan u o‘zining dastlabki xususiyati (ilohiy ma‘no) ni yo‘qotib, faqat bezak vazifasini saqlab qolgan [17: 22]. Uzuklar esa, qadimgi davrlar davomida shaxsiy zargarlik buyumi sifatida, savdo – sotiq munosabatlarida keng qo‘llanilgan, jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini belgilab beruvchi va muhabbat ramzi vazifasini bajargan [16: 34].

Ramzlar va belgilarning ildizi eng qadimgi davrlarga borib taqaladi. Ularning ko‘pchiligi ko‘p asrlar davomida o‘z tashqi qiyofasini saqlab qoladi, ba‘zi hollarda lug‘aviy ma‘nosi o‘zgaradi. Ularning paydo bo‘lishida qadimgi davrda keng tarqalgan kult va e‘tiqodlar, xususan totemizm, unumdorlik kulti va boshqalar yordam beradi.

Taqinchoqlarning ushbu vazifalari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yoqotmay, ajdodlardan avlodlarga yetib kelgan bo‘lib, faqat yasaliish shakli va xomashyosi jihatdan biroz farq qiladi. Xalqimiz orasida keng tarqalgan «Dunyoda bitta ayol bo‘lsa ham, zargarga ish topilibdi», deb nomlangan aforizm bekorga aytilmagan.

Xulosa va takliflar

(Conclusion/Recommendations).

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Sopolli madaniyati yodgorliklaridan jami 770 ta taqinchoq aniqlangan bo‘lib, ular inson tanasining qaysi qismiga taqilishiga ko‘ra bosh va bo‘yin uchun mo‘ljallangan taqinchoqlar, qo‘l uchun mo‘ljallangan taqinchoqlarga bo‘linadi. Ushbu taqinchoqlar yasaliish shakli, xomashyosiga va vazifasiga ko‘ra bir-biridan tubdan farq qiladi. Taqinchoqlarning vazifasi inson tanasining qaysi qismiga taqilishi, yasaliish shakli va ularda ifolangan belgilar va ramzlar uyg‘unligi, xomashyosi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan.

3 Изох. Цикл – маълум бир давр ичида такрорланиб турадиган иш, ҳодиса ва жараёнлар мажмуи.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Аванесова Н.А. Проявление степных традиций в сапаллинской культуре // В сборнике материалов Международной конференции «Цивилизации и культуры Центральной Азии в единстве и многообразии». Самарканд, 7-8 сентября 2009 г. Самарканд-Ташкент, 2010. – С. 107 – 134.
2. Аванесова Н.А. Культура пастушеских племен эпохи бронзы Азиатской части СССР. – Ташкент, 1991.
3. Амброз А.А. Раннеземледельческой культовый символ («ромб с крючками») // Советская археология. Москва, 1965. Аскарлов А. Сапаллитепа. Ташкент, 1973. – 172 с.
4. Аскарлов А., Абдуллаев Б. 4Джаркутан. Ташкент, 1983. – 122 с.
5. Аскарлов А., Богданова-Березовская И.В. Металлические изделия из поселения Сапаллитепа // ОНУ-1972. Вып. 10, Ташкент, 1972. – С. 59-64.
6. Аскарлов А.А. Древнеземледельческая культура эпохи бронзы юга Узбекистана. Ташкент, 1977. – 232 с.
7. Аскарлов А.А., Ширинов Т.Ш. Ранняя городская культура эпохи бронзы юга Средней Азии. – Самарканд: ИА АН РУз, 1993. – 245 с.
8. Баешко А.С., Гордиенко А.Н., Гордиенко А.Н. Энциклопедия символов. Москва, 2007. – 304 с.
9. Бокиев А.А. Окс цивилизациясининг ижтимоий характери. Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация матни. – Термиз, 2021.
10. Лунева. В.В. Формирование и развитие ювелирного искусства в среднеазиатском двуречье (III-II тыс. до н.э – III-IV вв.н.э): Афтореф. дис. Д-ра ист. наук. – Ташкент, 2009. – 41 с.
11. Майтдинова Г. Костюм раннесредневекового Тохаристана. Автореф. дисс.... докт. ист. наук. Отделе истории культуры Института истории, археологии и этнографии им. А. Донпша АН Таджикской ССР.Ташкент, 1991.
12. Мейтарчиян М.Б. Амулет эпохи бронзы с поселения Джаркутан // ИМКУ, 9. Ташкент, 1984. – С. 41-45.
13. Рузанов В.Д. Металлообработка на юге Средней Азии в эпоху бронзы. Самарканд: Институт археологии АН РУз, 2013. – 348 с.
14. Сверчков Л.М., Бороффка Н. Материалы поселения эпохи поздней бронзы Молали. Археология Узбекистана 10, № 1, 2015. – С. 75-88.
15. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 3-жилд. Тошкент, 2005.
16. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 2-жилд. Тошкент, 2004.
17. Хамидов О.А., Каттаева Г.Ч., Янгибоева Д.У. Ювелирные изделия сапаллинской культуры // Археология Евразийских степей. 2025. №2. С. 169–180.
18. Шайдуллаев А.Ш. Сополли маданияти глиптикаси ва сфрагистикаси. Фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация матни. Тошкент, 2017. – 168 б.

19. Аванесова Н.А., Kasparov A.R. The practice of Reinterment at the Buston VII Necropolis // Bulletin of IICAS, Volume 21, 2015. – P. 27-54.
20. Kaniuth K. Metallobjekte der Bronzezeit aus Nordbaktrien // AMIT. Band 6. - Berlin. 2006. – P. 106-144.
- Luneau E. L'age du Bronze final en Asie Centrale meridionale (1750-1500/1450 avant n.e.): la fin de la civilisation de l'Oxus. Universite Paris 1 – Pantheon – Sorbonne UMR 7041 – ARSCAN.Version 1 – 17 Jan – 2013.
21. Lyonnet B., Dubova N. Questioning the Oxus Civilization or Bactria-Margiana Archaeological Culture (BMAC): an Overview // Lyonnet, B., Dubova, N. A. (Eds.). The World of the Oxus Civilization (1st ed.). – Routledge, 2020. – P. 7.
22. Sherrow V. Encyclopedia of hair: a cultural history. Greenwood publishing group. London, 2006. – 455 pp.